

védelmében, annál biztosabb a békéért folyó küzdelem győzelme. Ennek a harcnak az élén a Szovjetunió áll. A szovjet állam vezetése mindent megtesz annak érdekében, hogy ne csak a szovjet emberek alkotó munkája, hanem a más országok népeinek társadalmi és gazdasági fejlődése, az általános haladás számára is békés feltételeket teremtsen. A Szovjetunió Kommunista Pártja a marxizmus—leninizmus szellemében és a társadalmi fejlődés általános törvényszerűségeinek ismeretében jelöli ki a békeharc további útjait.

A szocialista országok honvédelmi ereje és gyors ütemű fejlődése az egyetemes béke fontos tényezője. Ez adja meg a szocialista államok védelmi koalíciója történelmi hivatásának fő tartalmát, ezért kell azt a jelenlegi feltételek közepette is fenntartani és erősíteni. A Varsói Szerződés, a szocialista országok sokoldalú szövetsége, megbízhatóan védelmezi a tagállamok szocialista építésének vívmányait, határainak sérthetlenségét, hatékonyan szolgálja a szocialista közöség érdekeit.

A szerzők összefoglalójukban hangsúlyozzák, hogy az embereknek azért kell alaposan megismerniök a második világháború eseményeit — és ehhez nyújt

segítséget ez az alapvető 12 kötetes mű —, hogy soha ne ismétlődhessék meg, hogy a levont következtetések és tanulságok meggyőzzék mindazokat, akik egy új, minden eddiginél borzalmasabb háborús katasztrófa szélére igyekeznek a világot taszítani.

Végül néhány gondolat a könyv *tudományos apparátusáról*. Kétségtelen, hogy a szerzők óriási tényanyagot fogtak át és rendszereztek a sorozat befejező kötetében annak érdekében, hogy a két szembenálló koalíció lehetőségeit és esélyeit bemutassák. A jobb szemléltetéshez számos táblázatot, térképet, vázlatot és fényképet közölnek. Függelékben adják közre a főbb események időrendi táblázatát, a névmutatót és a földrajzi nevek mutatóját. Hiányérzetet kelthet azonban az olvasóban, hogy a kötet nem tartalmaz historiográfiai adatokat, amelyek a téma szélesebb tanulmányozásához jó segítséget nyújtanának, mint például a „Nagy Honvédő Háború története” c. 6 kötetes mű záró kötetében lévő.

Ez a kötet, pontosabban szólva az egész 12 kötetes sorozat, hasznos és tanulságos olvasmány a háború tárgykörében kutatók és a csupán a téma iránt érdeklődők számára egyaránt.

Nádor Tibor

GERDA BEITTER

DIE ROTE ARMEE IM 2. WELTKRIEG Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte, Band 24.

(Bernard und Graefe Verlag, Koblenz, 1984. 232 o.)

A szerző, Gerda Beitter, először 1974-ben adott közre egy bibliográfiát, amely a Vörös Hadsereg második világháborús csapattörténeteit gyűjtötte össze. A „Jahresbibliographie der Bibliothek für Zeitgeschichte” 46. évfolyamának megjelenését követő tíz esztendőben azonban a szovjet szerzők tollából oly sok csapattörténet és memoár jelent meg, hogy az e műveket gyűjtő stuttgarti Weltkriegsbücherei szükségesnek látta az első irodalomjegyzék teljesen átdolgozott és kibővített változatának kiadását. Gerda Beitter 1983. december 31-én lezárt új bibliográfiája a maga nemében páratlan munka: minden olyan szovjet műről tájékoztat, amely a Vörös Hadsereg szárazföldi csapatai magasabbegységeinek történetét dolgozza fel. A „Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte” című sorozat 24. köteteként megjelent könyv kétszer annyi címet tartalmaz, mint az első: összesen 2454-et. A szerző közlése szerint a Weltkriegsbücherei a felsorolt művek több, mint 80%-ával rendelkezik. Gerda Beitter a címek német fordításával, az írók névjegyzékével, a gárda-magasabbegységek felállítására idejének megjelölésével igyekszik megkönnyíteni a témával foglalkozó és szovjet forrásokra is támaszkodni kívánó, tehát objektivitásra törekvő nyugatnémet történészek munkáját. A szerző azonban nyíltan kimondja azt is, hogy a szovjet—német arcvonal eseményeit kutató nyugatnémet történészek a legkritikább esetben használják fel a Weltkriegsbücherei kivételesen gazdag gyűjteményét.

A bibliográfia (*A Vörös Hadsereg a második világháborúban*) bevezetője először felhívja a figyelmet a Finnországgal vívott háború tapasztalatainak a Vörös Hadsereg modernizálásában, a hadiipar teljesítménye növelésében játszott szerepére. Megjegyzi azonban, hogy 1941. június 22-én a határozott legfelsőbb intézkedések ellenére a szovjet szárazföldi csapatok a szervezet, fegyverzet és kiképzés szempontjából még legalább egy éves hátrányban voltak a német haderővel szemben. A szerző a bevezető további részében az Állami Honvédelmi Bizottságnak azokat az 1941 nyara és 1945 tavasza között hozott legfontosabb intézkedéseit ismerteti, amelyek a hadsereg szervezetére, fegyverzetére, utánpótlására, a parancsnoki állomány továbbképzésére, a hadiipar teljesítőképeségének növelésére, az ország erőforrásainak összpontosítására vonatkoztak. Megállapítja, hogy a különböző intézkedéseknek, valamint a szárazföldi csapatok harci tapasztalatainak együttes hatására az arcvonalakon az erőviszonyok minden tekintetben a Vörös Hadsereg javára változtak meg.

Az irodalomjegyzék összeállításakor a szerző elsősorban a legfontosabb szovjet összefoglaló művekre támaszkodott, mint a Nagy Honvédő Háborúról szóló 6 kötetes kiadványra (Isztorija Velikoj Otyecsesztvennoj vojnü Szovetszkogo Szozjuza 1941—1945. Moszkva, 1960—1965.), a második világháború történetét feltáró 12 kötetes munkára, amelynek kiadása 1982-ben fejeződött be (Isztorija vtoroj mirovoj vojnü 1939—1945), a 16 kötetes szovjet történelmi enciklopédiának a Nagy Honvédő Háborút tárgyaló 3. kötetére (Szovetszkaja isztoricseszkaja enciklopedija, Moszkva, 1961—1976), valamint a 8 kötetes szovjet katonai enciklopédiára (Szovetszkaja voennaja enciklopedija, Moszkva, 1976—1980). Mellettük felhasználta a központi folyóiratokban megjelent tanulmányokat, recenziókat, irodalomösszeállításokat. A folyóiratok közül a szerző igen jelentősnek tartja a csapattörténetek szempontjából a Voproszi isztorii KPSZSZ, az Isztorija SzSzsZR, a Novaja i novejsaja isztorija című időszakos kiadványokat, s végül a legfontosabbat, a Voennno-isztoricseszkijsz zszurnalt. A fentiekén túl a szerző figyelemmel kísérte a Szovjetunió nemzeti könyvtárának havonta megjelenő tájékoztatóit, illetve évkönyveit, a moszkvai Lenin Könyvtár és a Szovjet Tudományos Akadémia irodalomösszeállításait. Felhasználta továbbá a második világháborúról szóló francia, angol, amerikai és lengyel művekben a szovjet csapattörténeti kiadványokra vonatkozó összeállításokat is.

Különösen kiemeli Michael Parrish *The U.S.S.R. in World War II. An Annotated Bibliography of Books Published in the Soviet Union c. munkáját*, amely 1981-ben jelent meg Londonban és New Yorkban és 928 oldalon keresztül sorolja fel a második világháborúról szóló szovjet történeti irodalom címeit.

Gerda Beitter irodalomjegyzéke a csapattörténeti monográfiák, tanulmányok mellett feltünteti a döntő csatákról, fontos hadjáratokról szóló gyűjteményes műveket is, amelyek tájékoztatást nyújtanak a résztvevő magasabbegységek harcairól. Hasonló módszert követ a szerző a legmagasabb beosztású tábornokok memoárjaival is, mert számos kiegészítő információt adnak az alárendeltségükbe tartozó alakulatok történetéhez.

A bibliográfia felépítése megfelel a Vörös Hadsereg fegyvernemei illetve csapattestek szerinti szervezésének a frontoktól a dandárokig. Az egyes csoportokon belül az irodalomjegyzék első helyen közli a gárdaalakulatok történetéről írt művek címeit. A könyv tájékoztatja az olvasót a gárda cím jelentőségéről, s arról, hogy a legfelső szovjet párt- és katonai vezetés először 1941. szeptember 18-án adományozta négy lövészadosztálynak a kitüntetett gárda elnevezést. A szerző, szovjet forrásokra hivatkozva, a továbbiakban kiemeli, hogy a Vörös Hadsereg kötelékében a Németország és Japán elleni háború befejezésekor 11 tábóri-, 6 páncélos- és 1 gépesített lovas hadsereg, 68 különböző fegyvernemhez tartozó hadtest, 156 hadosztály és számos kisebb alakulat kapta meg a hősiességért a gárda címet.

Az irodalomjegyzék „A” csoportjához a földrajzi elnevezésű, esetenként többszörös névváltozáson átesett frontok tartoznak. A szerző nem foglalkozik a megjelölések változásának okaiival. A felsorolt művek címei mindig az alkalmazási terület szerinti harcok történetére utalnak: például Voronyezsi-, Sztjeppeli-Dél-nyugati- és Déli Front illetve 4. Ukrán Front. Az „A” csoporton belül a frontok után az általános vagy tábóri hadseregek (obscsevojszkovüe armii) történetei következnek. A „B” csoport a lövész magasabbegységek csapattörténeteit gyűjti össze, külön alcsoportokban jelölve a hadtestekre, a hadosztályokra és a dandárokra vonatkozó címeket, az alakulatok arab számozása szerint, emelkedő sorrendben. A „C” csoportban, amely a gépesített magasabbegységekre vonatkozó irodalmat foglalja össze, külön alcsoportban jelöli a szerző az áttörő gépesített hadseregek (udarnaja armija) történeteit. Közli, hogy a második világ-

háború alatt 5 ilyen hadsereg került felállításra, közülük 4 a moszkvai csata idején, s az ötödik 1942 decemberében. Gerda Beitter tájékoztat arról is, hogy e hadseregek feladata volt az ellenség veszélyes áttöréseinek elreteszése és az ellenség visszavetése, illetve réseket nyitni kiépített védelmi rendszerekben. Példaként említi a moszkvai csatában, illetve a háború befejezésekor az Odera vonal áttörésekor és Berlin ostromakor játszott szerepüket. A „C” csoporton belül külön alcsoportok foglalják össze a többi magasabbegység történetét. A „D” csoport a páncélos, az „E” a lovas, az „F” pedig a tüzéralakulatokkal foglalkozik, s az alcsoportokra való bontásuk megegyezik a lövész magasabbegységek történeteit összegyűjtő „B” csoportéval.

A bibliográfia túlnyomó részét a fenti fegyvernemekről tájékoztató művek teszik ki. Szerepel még az irodalomjegyzékben a műszaki-, a híradó-, a vasútépítő és a mépfelkelő alakulatokról is néhány cím, ezek azonban elenyésző számban fordulnak elő.

Gerda Beitter irodalomjegyzéke hasznos segítség a második világháborúval foglalkozó magyar történészek számára is. Erdemes lenne összevetni a felsorolt címeket a Hadtudományi Könyvtár fenti témájú könyvvállományának címeivel, s a hiányzó műveket — vagy legalább azokat, amelyek Magyarország felszabadításával foglalkoznak — utólag beszerezni.

Bencze László

M. I. NAUMOV

PARTIZÁNPORTYA

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1984. 292 o.)

A legendás partizántábornokok, Kovpak, Versigora, Fjodorov memoárjai után végre Naumov vezérőrnagy könyvét is olvashatjuk magyarul. Igaz ez műfajában különbözik a többtől, hiszen a „Partizánportya” egy közel egy éves időszak (1943. VI. 30—1944. IV. 1.) *naplója*.

A partizánmozgalom története nem bővelkedik írott forrásokban. Ilyenek csak a legszükségesebb mértékben készültek, s azok egy része is elpusztult a harcok alatt. Becses tehát minden sor, ami azokból a históriás napokból fennmaradt. Kevesen gondoltak akkor a történelemre, amikor a harcosok napról napra életükért, létükért küzdöttek, s a papír jószerével csak a mahorkához kellett. Milyen erő kell ahhoz, hogy az ellenség hátában folytatott sok száz kilométeres portyán írott papírokat, sőt mint itt, nyomdát, szekérre telepített „szerkesztőséget” cipeljenek magukkal!

Naumov tábornok tudta, hogy „történelmet csinálnak”, s egykoron majd a kései utódok mohó érdeklődéssel fordulnak tetteik felé. Ezért kért az egységhez újságíró, filmoperatőrt, s ezért rendelte el már 1943 decemberében, hogy minden parancsnok vezessen naplót. Azt kérte, hogy a krónika „igaz valójában ábrázolja a partizánéletet, és emberközből örökítse meg az eseményeket.” Valóban így történt, s ezért válik a könyv a

partizánmozgalom, a partizánélet pótolhatatlan történeti forrásává.

A jó példával ő maga jár elől. A könyv gerincét saját, korabeli feljegyzései alkotják, ha helyenként érzik is rajta a későbbi stilizálás. A napló az eseményeket „in situ” ábrázolja. Minden adata hiteles, pontos, valóságú. A feljegyzéseken még érzik a lőpor szaga, a mocsár bűze, az öröm és a bánat szava. „Elöttem fekszik a géppisztoly, amelynek agya egyben íróasztalul szolgál” — írja egy helyen. A feljegyzések valóban tűzben készültek, s ezzel magyarázható helyenkénti darabossága, szűkszavúsága.

Naumov, ha arra mód adódott, az osztag naplóit hátraküldte a „Nagy Föld”-re. Többségük megmaradt, s a hiányokat egymásból kiegészítve, ezek szolgálták a könyv alapanyagául. A szerző 1944. január 23-án ezt vetette papírra: „Ha életben maradok, minden erőmet annak szentelem, hogy megörökítsem harcos partizánbajtársaim emlékét”. Nos ez a könyv ennek a 36 éve tett fogadalomnak a terméke. Megírásával a második világháborús tényirodalom egy értékes, semmi mással nem pótolható forrásanyagga gazdagodott.

Naumov lovas partizán magasabbegysége 3 portyát folytatott a fasiszta megszállók hátában. Az első kettőt Kurszk—Szumi—Poltava—Kirovgrád—Odessza—Vinnyica—Kiev—Zsitomir körzetében.